

ІСТОРІЯ У НАС ОДНА...

Сонячний літній день. Широка сільська вулиця. Добротні хати під соломою, деякі під залізком за тинами, парканами, живоплотами. Ніде не чути людських голосів, усюди тиша. Мертва. А сама вулиця щедро заросла бур'яном. Вони стоять щільною стіною, ніби говорять про те, що вулиця — їх повне володіння, а люди вже тут не господарі. Особливо грізний чортополох подекуди двометрової висоти зі своїми чіпкими колючками. Крізь цей мовчазний зелений заслін продирається зовсім ще молода жінка з трирічним хлопчиком на руках. Його поступово починає охоплювати жах. Ось жінка зачепилася ногою за якусь невидиму перепону, а це виявився роздутий труп немолодого чоловіка. І хоча хлопчик подумав, що дядько спить, жах стиснув його серце ще міцніше. Здавалося, що крізь бур'ян тягнуться до нього кістляві жадібні руки. Це руки смерті: «мамо, мамо!» — заволав хлопчик. Жінка притисла сина до грудей і ще завзятіше заходилася прокладати собі шлях, ламаючи й давлячи соковиті стебла. А тут — спалах яскравого білого світла, і все... По-рожнеча... Кінець...

Це незвичайне видіння час від часу спливало в моїй уяві, починаючи із семи-восьми років. Що це було? Сневидіння перших років мого життя? Картинка, вичитана в якійсь книзі? Чи пам'ять про те, що я сам ніколи не міг зачити? Про те, що ніхто мені не міг розповісти? Про те, що сталося з кимось із моїх предків? Видіння мало нав'язливий характер, і яксь я розповів про нього, про той страх, що стискував серце маленької істоти, своїй мамі, Евдокії Федорівні Харченко, якій вже далеко за вісімдесят. І вона повідала мені, що це не сон і не фантазія, а страшне тіто 1933 року в Нових Санжарах, куди вона привезла мене, трирічного нетяму, щоб показати бабусі й дідусеві, бо очевидно, що чекало на всіх нас, адже попереду ще була голодна зима.

Мій дідусь, Федір Васильович Харченко, для тих часів був людиною досить письмен-

ЛИСТИ З ГОЛОДНОГО РОКУ

лай, а якби оказалась можливість відорвать що-небудь, то лучче пошлеш Олі, я чувствую, що їй потрібно буде, спасай її молодую жизнь, поки вона як-небудь стане на ноги. А ми тут пока якийсь будемо перебиватись... Якби в

треба заплатити; а муки там достать трудно.

Вже влітку 1932 року голод лютував у Нових Санжарах. Про це свідчить лист від 15 червня:

«...а вечером похилиться сонце, вп'ять зразу велика роса, словом, весна небувала. Та ще ж я й робітник такий, час пороблю, а два треба вдихати, та тоді вп'ять берусь за косу або за вила. Та ще погано, що й робим, а спати лягаємо голодні...

...отож як написала Феня, що плохий хліб, а діти больні, ми й рішили послати, та воно трохи невдачно вийшло: там ото порізали одну хлібину, та ще ділі такі як хранзолі, тільки великі, а так спечені, та таке ж гарне та біле бу-

дорого. Ми оце дві неділі в спасіаку зовсім не бачили хліба, а живемо пшеничкою, кукурудзою, кабаками і прочою зеленню. Дешево зараз тільки баклажани (помідори) — 25 коп. десяток найкращих, гірки теж, а пшеничка страшно дорого та картошка, в кого ссть гроші, то все те накинлось на пшеничку, заготовляють на згму, бо на хліб надії нема... Ми теж із тиждень жили на зелені, мама зварила великий пісний борщ, та пшенички наварила, і ми всі їмо борщ з пшеничкою; снідасмо баклажани та гірки теж з пшеничкою... В нас є і обмінної пшенички з пуд, та змолоти неможливо: а проте люди якось перестали мери, словом, пасуться, поки зеленя

О. С.] ховали на озері в одній ямі: жінку Денила Бичка та Денисенка Федора, що служив усе біля нас на кролебазі, що в Хорішковиц хатах».

Двадцять дев'ятого квітня дідусь пише листа онучці Надії, моїй двоюрідній сестрі, яка живе зараз у Полтаві: «...Передай мамі, бо вона цікавиться, хто вмер, хто живий, то я скажу, що описувать неможливо, а скажу тільки, що багато сімей вимерло до душі, остались пусті хати, які розбираються на топливо. От наприк. у Химки Глуходески вчора вмер послідній парубок — осталась пуста хата і багато ще такого єсть. Старі вже почти всі вимерли, тепер мруть молоді й діти шкільного візрасту.

Відносно присилки нам посилок чи грошей, я писав подобно в предидущих письмах Дусі і мамі, що буде можливо — зробить, спасіть у цей якраз найгірший, найтрудніший час».

12 вересня 1933 року:

«Тепер наше життя гірке ще й тим, що оба дуже хворі — безсилні — нікому нічого помощи, а робити ж треба хоть необхідне...

Чи у вас тепер ніде не можна дістати кусочок мила, ми забули вже, яке воно, і більйо одне скидаєм, вивітриться, та тоді вп'ять надаіаєм... Хотів ще й Фенці написати, та нема сил — другим разом... не хвате енергії...».

ОСТАННІЙ лист із тих, що збереглися, датований 25 листопада 1933 року: «...а по-друге — що не хвата ще одного і самого главного лікарства — питанія... Почуваю, що хвороба — уменшається, а сили не възстановлюються, опухлі уменшаються — а що ж у мене остається? Кості, об-

єсть, а там хто-зна, як буде...»

Далі — лист без дати, в якому головним чином розповідається про те, що в Нових Санжарах через голод надзвичайно процвітає злочинність: «А от у Ключнишки, що вмер

В
рск
ві
кід
іде
ХVI
дос

У
ти
вул
ємс
кор
про
же

хал
мон
зам
Так
над
чер
ту,
шс

ВІ
но
тод

мо
«з
зв
вж
жн

Г

жн
«В
тю
«Н
вн